Omavalitsuste reformi põhialused

1. Omavalitsuste tugevdamise reformi eesmärk on võimekam ja professionaalsem omavalitsus, mis suudab tasakaalustada keskvõimu ja omada märkimisväärset rolli valitsemises ning poliitika kujundamises.
2. Omavalitsuste reform on euroopalik, eriti Põhja-Euroopa riikides viimastel aastakümnetel kasutatud viis suurendada võimekust ja viia omavalitsuslik struktuur vastavusse muutunud olukorraga maapiirkondades. Seda on Eesti naabritest teinud viimastel aastatel Taani ja Läti, Soome on oma pikaaegseid reforme jätkamas. Kui Eestis on veel 215 kohalikku omavalitsust, siis Taanis vaid 98.
3. Omavalitsuste võimekuse kasv kindlustab inimestele igas riigi paigas võimalikult võrdse kohtlemise teenuste kättesaadavuse osas, mille probleeme on viidanud Riigikontroll, õiguskantsler ja Euroopa Liit oma riigipõhistes soovitustes (2013 mai, soovitus nr 5).
4. Reformi visioon lähtub valitsuse kinnitatud planeeringust Eesti 2030+, mille kohaselt tuleb toetada vastukaaluks Tallinna ja Tartu domineerimisele teisi kohalikke maakondliku tähtsusega keskusi, et tagada seal teenuste kvaliteeti ja mitmekesisust kogu piirkonna elanike jaoks.
5. Tõmbekeskuse tugevnemine on tähtis ka tema tagamaal elava inimese jaoks – nii on paremad võimalused käeulatuses ka külaelanikule.
6. Eesmärk on teatud osa ülesannete, mis nõuavad kõrget professionaalsust, samuti strateegilise juhtimisvõimekuse keskendamine tõmbekeskustesse, samas ülejäänud, eelkõige isikuteenuste osutamise jätkamine kohtadel.
7. Reform aitab lahendada piirkondliku ulatusega ülesannete kvaliteetse osutamise probleemi, tekitamata selleks juurde II tasandi struktuure. Pigem peaks iga suurema KOV sees kujunema sisuliselt mitmetasandilise valitsemise mehhanism läbi kohapealse elu küsimuste oskusliku delegeerimise kohtadele. Omavalitsuse tasemel saab teha rohkem kogu piirkonda puudutavaid olulisi strateegilisi otsuseid ning eeldatavalt ühtlustub eri omavalitsuste teenuste kvaliteet. Väheneb mõttetu rivaliteet lähinaabrite vahel.
8. Suund suuremate omavalitsuste poole on Eestis juba ammu välja kujunenud. Kehtib Riigikogus üksmeelselt vastu võetud ühinemise soodustamise seadus. Aastatel 2000-2013 on omavalitsuste arv läbi omaalgatuslike ühinemiste vähenenud 245lt 215le. Ühtsetel alustel omavalitsuste reform aitaks iseeneslikult kulgevat protsessi paremini suunata, vältides selle venimist aastakümnete pikkuseks ja ohtu, et tekivad ebaloomuliku kujuga omavalitsused.
9. Reformi toimumine kogu riigis ühtsete reeglite järgi on just nende omavalitsuste ja seal elavate inimeste huvides, kelle positsioon läbirääkimistel naabritega on suhteliselt nõrgem.
10. Reformi läbiviimise aluseks on Riigikogus vastu võetav seadus. Seadus annab ette ühinemiste tähtaja ja kriteeriumid. Reformi tegemine läbi eraldi raamseaduse erineb varasematest katsetest (Tarmo Loodus jt) viia valdade liitmine läbi valitsuse otsusega. See suurendab protsessi legitiimsust, sest Riigikogu on samamoodi rahva poolt valitud otsustuskogu nagu kohalikud volikogudki ja neid pole põhjust omavahel vastandada sel alusel, nagu oleks kohaliku volikogu otsus olemuselt vabatahtlik, aga parlamendi oma mitte. Kogu protsessis on vabatahtlikkuse element tugevalt sees. Omavalitsused, kes kriteeriumide järgi peavad muutuma võimekamaks läbi ühinemise, valivad ise, millise tõmbekeskuse ümber ühineda. Tõmbekeskuste nimekiri on

pakutud välja maavalitsuste poolt pärast maakondlike omavalitsusliitude seisukohtade esitamist maavanemale.

11. Peamine oodatav võit on omavalitsuse juhtide ja ametnike suurem pädevus. Praegu ei jätku kõigi väikeste omavalitsuste jaoks kõrge kvalifikatsiooniga spetsialiste ning samas ei ole sageli spetsialistile ka väikeses kohas piisavalt koormust. Koostöö ühisametnike palkamiseks ei ole seni eriti palju tulemusi andnud.
12. Kui töötaja või ametniku, sealhulgas omavalitsuse juhi senine töökoht ühinemise tulemusena kaob, pakutakse talle muud sobivat tööd uues üksuses. KOVdes pole häid spetsialiste üle, vaid pigem puudu – ühiselt saab neid kõiki paremini rakendada.
13. Reformi kava eeldab, et omavalitsused kujunevad tõmbekeskuste ümber ühinevatest praegustest omavalitsustest või nende osadest viisil, mis langeb kokku inimeste igapäevase tööl käimise, hariduse ja vaba aja teenuste toimepiirkondadega. Igal uuel omavalitsusel on võimalikult tugev keskus ja sellega hästi ühendatud loomulik tagamaa.
14. Tõmbekeskused pakkusid välja maakondades toimunud arutelude ja maakondlike omavalitsusliitude ettepanekute ärakuulamise järel maavanemad.
15. Tekkiv omavalitsus peab omama ühist piiri.
16. Kui mingi piirkonna elanikud tahavad liituda teises suunas kui omavalitsus tervikuna, on see võimalik. Ka maakonna piir ei ole liitumisel takistuseks.
17. Suuremad linnad võivad säilitada ka ühinenud omavalitsusena linna nime, kui linn moodustab üle ½ moodustuva KOV elanikest. Teema on oluline eeskätt maakonnakeskuste jaoks, kes ei taha ajaloolisest linna nimest loobuda.
18. Kui mõne ühineva KOV volikogu tahab moodustada uues ühinenud omavalitsuses osavalla või linnaosa, peaks reeglina nii minema.
19. Ise algatatud ühinemise voorus saavad osalised toetust vastavalt kehtivale ühinemise soodustamise seadusele (50 eurot iga elaniku ja vähemalt 150 000 eurot iga ühineja kohta). Hilisemate ühinemiste toetus võib osutuda väiksemaks. Pärast reformi toimumist KOV ühinemise soodustamise seadus kaotab oma vajalikkuse.
20. Ministeeriumid peavad esitama hiljemalt 2016 jaanuariks valitsusele vajalike õigusaktide muudatusettepanekud omavalitsuste ülesannete, KOV rahastamise aluste (sh tasandusfondi aluste), maavalitsuste funktsioonide jms muutmiseks.
21. Tasandusfondi reegleid muudetakse viisil, et see ei pärsiks omavalitsuse motivatsiooni ise rohkem maksutulu teenida.
22. Omavalitsuste koostöö ja ühinemised on mõlemad suutlikkuse suurendamise mehhanismid, mitte vastandstrateegiad. Ka suurema omavalitsuse puhul jääb osa ülesannete optimaalseks piirkonnaks laiem ala. Ühinemine teeb piirkondliku koostöö lihtsamaks, kuna osalisi on vähem.
23. Tallinna linna ei ole kavas omavalitsusena suurendada. Sama käib Ida-Virumaa suurte linnade kohta.
24. Omavalitsuste süsteemi korrastamine aastaks 2018 on üks jõukohane samm presidendi poolt sõnastatud eesmärgi poole teha Eesti korda vabariigi 100. sünnipäevaks.

Reformi võimalik ajakava

- juuni 2014 – raamseaduse vastuvõtmine Riigikogus
- Detsember 2014 – omavalitsused on valinud tõmbekeskused, kellega ühineda ehk kokku leppinud uutes loodavates KOV üksustes
- Jaanuar –märts 2015 – regionaalminister on lahendanud tekkinud eriarvamused, kui omavalitsus pole suutnud otsust teha, soovitakse ühineda lahustükkidena vms (tähendab sisuliselt VV korralduse ettevalmistamist)
- Vabariigi Valitsus algatab korralduse haldusterritoriaalse korralduse muutmiseks
- KOVide arvamuse väljaselgitamine VV korraldusega algatatava haldusterritoriaalse jaotuse kohta
- Sügis 2015 - Vabariigi Valitsus kehtestab määrusega haldusterritoriaalse korralduse muutmise KOVide poolt kokkulepitud piires
- 2015-2017 – ühinemiste ettevalmistamine omavalitsustes
- Oktoober 2017 – volikogude valimine toimub juba ühinenud omavalitsuste piirides